

УДК 378.126

ЛАТИК Назарій – аспірант кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Дрогобицький державний педагогічний університету імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, 82100, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-3948-3168>

САКОВЕЦЬ Назарій – аспірант кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Дрогобицький державний педагогічний університету імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, 82100, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-7304-8125>

САНАЙКО Артур – аспірант кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Дрогобицький державний педагогічний університету імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, 82100, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5507-4831>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.19/51.6>

Бібліографічний опис статті: Латик, Н., Саковець, Н., Санайко, А. (2024). Вища освіта України в умовах війни. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*, № 19 (51), 51–57, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.19/51.6>

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. У статті акцентовано увагу на проблемах та викликах, які стоять перед вищою освітою під час війни. Трансформація у сфері вищої освіти зумовлює зміни у функціонуванні ЗВО. Пріоритетними завданнями є безпека, адаптація закладів вищої освіти до реалій війни, підготовка фахівців для відбудови та євроінтеграції, впровадження інновацій та цифровізація. Університети повинні прагнути створити безпечний простір, де студенти можуть розвиватися, знаходити своє місце у суспільстві та будувати плани на майбутнє. Війна стала випробуванням для української освіти, змусивши її адаптуватися до нових реалій. Незважаючи на вимушені паузи, припинене завершення навчального року, психологічне напруження та фізичні небезпеки, освітній процес в Україні не зупинився. В умовах війни створення атмосфери взаємоповаги, довіри та співпраці у ЗВО забезпечує успішне навчання та психологічне благополуччя студентів. Таке середовище дозволяє студентам відчувати себе цінними, почутими та підтриманими, що допомагає їм впоратися зі стресом та тривогою. В організації освітнього процесу важливе місце займає дистанційна форма навчання. Розкрито її переваги та недоліки. Основними аспектами мотивації до навчання є розвиток внутрішньої та когнітивної мотивації. Розвиток дистанційної освіти нерозривно пов'язаний з впровадженням передових інформаційних та комунікаційних технологій. В умовах війни ЗВО зміщують акценти з академічних досягнень на психологічну підтримку студентів та викладачів. Українська освіта довела свою здатність функціонувати та розвиватися навіть під час війни, що є запорукою її успішного відновлення та подальшого розвитку у мирний час. У майбутньому Україна має зосередитися на подоланні наслідків війни та формуванні нового бачення освіти, підвищенні якості освіти, упровадженні інновацій, підготовці молоді до успішної реалізації у повоєнній Україні.

Ключові слова: вища освіта, заклади вищої освіти, освітній процес, дистанційне навчання, мотивація.

LATYK Nazariy – Postgraduate at the Department of General Pedagogy and Preschool Education, Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University, 24 Ivan Franko Str., Drohobych, 82100, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-3948-3168>

SAKOVEC Nazariy – Postgraduate at the Department of General Pedagogy and Preschool Education, Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University, 24 Ivan Franko Str., Drohobych, 82100, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-7304-8125>

SANAYKO Artur – Postgraduate at the Department of General Pedagogy and Preschool Education, Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University, 24 Ivan Franko Str., Drohobych, 82100, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5507-4831>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.19/51.6>

To cite this article: Latyk, N., Sakovets, N., Sanayko, A. (2024). Vyscha osvita Ukrainy v umovakh viyiny [Higher Education in Ukraine under war conditions]. *Human Studies. Series of Pedagogy*, № 19 (51), 51–57, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.19/51.6>

HIGHER EDUCATION IN UKRAINE UNDER WAR CONDITIONS

Summary. *The article highlights the challenges and issues facing higher education during the war. The transformation in the field of higher education is driving changes in the functioning of higher education institutions. Priority tasks include safety, adaptation of higher education institutions to the realities of war, training specialists for reconstruction and European integration, and the introduction of innovations and digitalization. Universities should strive to create a safe space where students can develop, find their place in society, and build plans for the future. The war has become a test for Ukrainian education, forcing it to adapt to new realities. Despite forced pauses, accelerated completion of the academic year, psychological stress, and physical dangers, the educational process in Ukraine has not stopped. In wartime, creating an atmosphere of mutual respect, trust, and cooperation in higher education institutions ensures successful learning and the psychological well-being of students. Such an environment allows students to feel valued, heard, and supported, which helps them cope with stress and anxiety. Distance learning plays an important role in organizing the educational process. Its advantages and disadvantages are revealed. The main aspects of motivation for learning are the development of internal and cognitive motivation. The development of distance learning is inextricably linked to the introduction of advanced information and communication technologies. In wartime, higher education institutions are shifting their focus from academic achievements to the psychological support of students and faculty. Ukrainian education has proven its ability to function and develop even during the war, which is a guarantee of its successful recovery and further development in peacetime. In the future, Ukraine should focus on overcoming the consequences of the war and forming a new vision of education, improving the quality of education, introducing innovations, and preparing young people for successful implementation in post-war Ukraine.*

Key words: *higher education, higher education institutions, educational process, distance learning, motivation.*

Постановка проблеми. З початком повномасштабного вторгнення російської федерації 24 лютого 2022 року, Україна зіткнулася з нищівним ударом по своєму соціально-економічному устрою. Ворожі атаки призвели до масштабних руйнувань та пошкоджень інфраструктурних об'єктів, будівель соціального призначення, зокрема численних закладів освіти, що призвело до значних втрат для освітньої сфери. Система освіти України опинилася перед безпрецедентними викликами, змушуючи освітніх менеджерів шукати рішення для проблем, з якими раніше ніхто не стикався. Війна поставила під загрозу

доступність та якість освіти, змусила переосмислити підходи до організації навчального процесу та забезпечення безпеки учасників освітнього процесу.

Заклади вищої освіти зіткнулися з серйозними викликами: загроза життю та здоров'ю учасників освітнього процесу, обмежений доступ до базових потреб; руйнування будівель, матеріально-технічної бази, навчально-виробничих баз практики; вимушене масштабне переміщення учасників освітнього процесу, що призвело до втрати студентів та викладачів; порушення доступу до освіти та неперервності освітнього процесу для українських школярів

та студентів; втрата контролю над освітою на окупованих територіях, нав'язування російських програм та мови навчання; скорочення бюджетних видатків на освіту; необхідність забезпечення розвитку приватної освіти на різних рівнях (Освіта ..., 2022).

Аналіз останніх досліджень. Український інформаційний простір багатий на науково-аналітичні публікації, що досліджують вплив війни на вищу освіту. На увагу заслуговують підготовлені центром "Освіт Аналітика" Київського університету імені Бориса Грінченка дослідження, в яких детально розглянуто політику у сфері вищої освіти з початку повномасштабного вторгнення, проаналізовано втрати системи внаслідок воєнних дій та заходи, вжиті державою та університетами для подолання кризових явищ. У полі зору дослідників питання трансформації ЗВО, спричинені війною (О. Дурман, І. Лопушинський, М. Савицький, А. Чушак, М. Шевчук), організація освітнього процесу та наукової діяльності під час війни (Л. Тимофєєва), адаптація ЗВО до умов воєнного стану (О. Карпенко, З. Шацька), дистанційного навчання у ЗВО (О. Кресан, М. Москалюк, А. Шевчук), підвищення мотивації студентів в умовах дистанційного навчання під час військових дій (О. Амплєєва, В. Прибилова), цінності сучасної університетської спільноти (Н. Ашиток, М. Коробко, М. Опачко).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Третій рік війни дав відбиток на функціонування ЗВО, більш гіркого присмаку організації освітнього процесу в ЗВО. Упровадження змішаної форми навчання удосконалюється, набуває дедалі більшої цінності сама можливість навчання. Сьогодні вкрай важливо узагальнити досвід функціонування ЗВО під час війни та окреслити виклики, які стоять перед ними. Війна значно підвищила відповідальність кожного педагога. Тепер викладачі не лише забезпечують якісне викладання свого предмета, але й мають розуміти життєві обставини та емоційний стан студентів, надаючи їм необхідну емоційну підтримку у складних ситуаціях.

Мета статті – дослідити основні проблеми і виклики, які стоять перед вищою освітою України в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. Війна стала викликом для національної системи вищої освіти, але водночас і поштовхом до модернізації. Незважаючи на численні виклики, такі як руйнування інфраструктури, втрати серед

студентів та персоналу, проблеми в організації навчального процесу, українські ЗВО продовжують свою діяльність та надають освітні послуги. Актуальним є розвиток неформальної та інформальної освіти, створення механізмів визнання їх результатів у формальній системі.

Важливим завданням є також впровадження сучасних методів навчання з використанням інформаційних технологій (Лопушинський, Доманчук, Чушак, 2022, с. 146). Відкрилися нові можливості, зокрема у розвитку цифрової та дистанційної освіти, особливо онлайн-формату (Вища, 2024). Проте трансформація не обмежується цим. Війна внесла до освітнього процесу нові, непередбачувані раніше виклики.

Повітряні тривоги та необхідність шукати сховище в укриттях, втрата матеріально-технічної бази деякими закладами, особливий психологічний стан, спричинений бойовими діями, втратами та невизначеністю, евакуація студентів та викладачів, мобілізація та активна волонтерська діяльність – усі ці фактори суттєво впливають на освітній процес (Савицький, 2022, с. 7-8). Збереження якості освіти в умовах війни вимагає комплексного підходу до мінімізації негативного впливу цих факторів. Це включає в себе розробку ефективних механізмів забезпечення безпеки учасників освітнього процесу, психологічної підтримки, адаптації навчальних програм та методів до нових умов, забезпечення доступу до освітніх ресурсів та технологій, підтримку викладачів та студентів, залучених до волонтерської діяльності.

У цей складний період ЗВО повинні трансформуватися в осередки підтримки та розвитку для студентів (Українська ..., 2020, с. 124). Вони мають забезпечувати не лише академічні знання та практичні навички, а й стати місцем, де студенти знаходять психологічну опору, відчуття приналежності до спільноти та розуміння, що вони не залишилися наодинці зі своїми проблемами. Для досягнення цієї мети необхідно використовувати усі доступні інструменти та методи взаємодії, адаптуючи їх до конкретних потреб та обставин. Це означає активне використання онлайн-платформ для проведення лекцій, семінарів, консультацій та групових занять, організацію вебінарів та онлайн-зустрічей для обміну досвідом та підтримки спілкування між студентами та викладачами. Телефонний зв'язок, електронна пошта, месенджери та інші засоби комунікації

також відіграють важливу роль у підтримці постійного контакту між учасниками освітнього процесу. Викладачі повинні бути відкритими до спілкування зі студентами, надавати їм консультації та підтримку, відповідати на їхні запитання та допомагати вирішувати проблеми.

Важливо створити атмосферу взаємоповаги, довіри та співпраці, де кожен студент відчуває себе цінним членом спільноти, його думка поважається, а проблеми не залишаються поза увагою. Це сприятиме не лише успішному навчанню, а й психологічному благополуччю студентів, допомагаючи їм впоратися зі стресом, тривогою та невизначеністю, пов'язаними з війною. ЗВО повинні прагнути до того, щоб кожен студент відчував, що він не просто отримує знання, а й знаходиться у безпечному середовищі, де він може розвиватися як особистість, знаходити своє місце у суспільстві та будувати плани на майбутнє.

Відновлення освітнього процесу в українських вишах розпочалося з середини березня, переважно у дистанційному або змішаному форматі. Проте, війна суттєво вплинула на всі заклади вищої освіти, незалежно від їх географічного розташування (Шевчук І., Шевчук А., 2022). Незважаючи на складні умови та вимушену паузу, вдалося забезпечити безперервність освітнього процесу. Тривалість цієї паузи відрізнялася для різних закладів, особливо для тих, що були переміщені або зруйновані. Закінчення 2021–202 н.р. відбувалося в пришвидшеному режимі, що створило додаткове навантаження на всіх учасників освітнього процесу, особливо на випускників, яким потрібно було скласти іспити та захистити кваліфікаційні роботи. Іншою проблемою стала мотивація до навчання в умовах постійної невизначеності, психологічного напруження та частих повітряних тривог. Для деяких учасників освітнього процесу, які залишалися в зонах бойових дій, ситуація була ще складнішою через обстріли. Більшість опитаних студентів відзначили, що їм стало важче зосередитися на навчанні. Проте, більшість з них не втратила інтересу до навчання, що свідчить про стійкість та адаптивність української молоді (Вища освіта, 2023, с. 35).

Війна суттєво впливає на стабільність та безперервність навчання у ЗВО залежно від їхнього розташування та умов, в яких перебувають студенти та викладачі. Цей вплив відчувається як в організації навчального процесу, так і у вступній кампанії. Виклики, що

постали перед освітою та наукою, торкнулися усіх учасників освітнього процесу. Проте, інформаційні технології надають можливість підтримувати навчання та наукову діяльність навіть в умовах війни. Кожен може зробити свій внесок у перемогу, сумлінно виконуючи свою роботу. Для викладачів це означає забезпечувати якісне викладання, готувати кваліфікованих фахівців, застосовувати індивідуальний підхід до оцінювання знань, враховуючи умови кожного студента, тобто, втілювати принципи студентоорієнтованого навчання (Тімофєєва, 2022, с. 435).

Проблема дистанційного навчання у ЗВО не була новою. Незважаючи на початкові труднощі, дистанційна форма навчання, впроваджена як альтернатива очній, продемонструвала свою ефективність та життєздатність, особливо в умовах воєнного часу, забезпечуючи безперервність освітнього процесу. Ефективність самостійного навчання значною мірою залежить від якості навчальних матеріалів, механізмів контролю та зворотного зв'язку, а також ефективної комунікації з викладачами. Розвиток дистанційної освіти нерозривно пов'язаний з впровадженням передових інформаційних та комунікаційних технологій, які дозволяють створити інтерактивне та адаптивне навчальне середовище (Прибилова, 2023, с. 31–32). У сучасному розумінні дистанційне навчання являє собою інтегровану форму освіти, що поєднує елементи очного, вечірнього та заочного навчання, використовуючи передові комп'ютерні та телекомунікаційні технології. Такий підхід робить освіту більш доступною, гнучкою та індивідуалізованою, відповідаючи потребам сучасного суспільства та викликам часу.

Дослідники І. Крамаренко, Т. Корнішева та І. Сілютін (2022), І. Непорда (2023), Н. Родінова, М. Червоній та І. Діордіца (2022) розкривають сутність, особливості організації дистанційної форми навчання, труднощі та перспективи її використання у ЗВО. Узагальнення цих досліджень дає можливість виокремити та згрупувати переваги та недоліки цієї форми навчання.

До переваг дистанційної форми навчання можна віднести:

- можливість навчатися з будь-якого місця, де є доступ до інтернету, не виходячи з дому чи офісу;
- навчання без відриву від основної діяльності;
- цілодобовий доступ до навчальних матеріалів;

- можливість навчатися у спокійній обстановці та проходити оцінювання онлайн;
- економія часу для студентів та викладачів, оскільки не потрібно витрачати час на дорогу до навчального закладу.

Однак, дистанційне навчання має також низку недоліків:

- студент повинен бути високо мотивованим, оскільки від цього залежить його уважність, активність на заняттях та якість отриманих знань;

- організація та підготовка ефективного дистанційного навчання потребує значних затрат часу та зусиль викладача, а також застосування індивідуальних, креативних та інтерактивних методів навчання для забезпечення цікавості та доступності матеріалу;

- проблема ідентифікації студента, яку можна вирішити за допомогою платформ з ідентифікацією через корпоративну пошту, таких як Microsoft Teams;

- недостатній безпосередній контакт між викладачем і студентом через надмірну професійну завантаженість викладачів;

- потреба у високій самоорганізації студента для досягнення успіху у навчанні.

Передумовою успішного навчання студентів закладів вищої освіти є свідоме врахування мотивації в освітньому процесі. Це включає вплив на мотивацію через вдало підібраний матеріал, методи та прийоми презентації і закріплення знань, а також організацію різних форм роботи. «Якісна дистанційна освіта буде лише тоді, коли будуть враховані усі показники і складові, а саме: організаційний аспект, методичний, технічний і психологічний.

- Організаційний аспект: формат навчання, гнучкість навчання і зручність навчання.

- Методичний аспект: цікавість, доступність, системність, результативність, проблемно-орієнтованість, міждисциплінарність, гейміфікація.

- Технічний аспект: доступність інтерфейсу, адаптація під різні платформи і час, зручна і практична аналітика.

- Психологічний аспект: особистість викладача, соціалізація, супровід психолога (особливо в даний час)» (Москалюк М., Москалюк Н., 2022, с. 122).

На нашу думку, основними факторами успішної мотивації студентів у дистанційному навчанні є:

- індивідуальний підхід до студентів, урахування потреб та інтересів кожного студента, підтримка постійного зворотного зв'язку;

- залучення до різноманітних форм діяльності, забезпечення можливості вибору та різноманітності завдань з практичним спрямуванням;

- використання інтерактивних методів, стимулювання взаємодії між студентами;

- створення позитивного психологічного клімату на заняттях.

Ці фактори сприяють підвищенню зацікавленості студентів, їхньої активності та самостійності у навчанні, що є запорукою успішного освоєння навчального матеріалу. Для підвищення когнітивної мотивації студентів викладачеві варто збільшити кількість креативних пізнавальних занять, сприяти розвитку цифрових компетентностей студентів, залучати запрошених професорів і фахівців-практиків для розширення знань зі спеціальності тощо.

В умовах війни заклади вищої освіти зміщують акценти з академічних досягнень на психологічну підтримку студентів та викладачів. Це вимагає підвищення мотивації, саморозвитку та стресостійкості учасників освітнього процесу. Викладач відіграє ключову роль не лише як фахівець, а й як наставник, що формує у студентів розуміння цінності знань та навичок для особистісного та професійного зростання. Основними аспектами мотивації до навчання є розвиток внутрішньої мотивації (усвідомлення потреби у знаннях для самореалізації) та когнітивної мотивації (інтерес до пізнання). Гармонійне поєднання цих складових сприяє підвищенню ефективності навчання та активному засвоєнню знань студентами.

У найближчому майбутньому Україна буде змушена зосередитися на подоланні наслідків війни, переосмисленні та формуванні нового бачення системи освіти, як загальної, так і вищої. Це важливий крок для відновлення та розвитку країни, забезпечення якісної освіти для майбутніх поколінь та підготовки фахівців, які будуть відбудовувати та розвивати Україну.

Висновки. В умовах воєнного стану українська освіта стоїть перед необхідністю трансформації та адаптації. Пріоритетними напрямками розвитку стають створення безпечного соціально-освітнього середовища, адаптація освітнього процесу до реалій війни, підготовка висококваліфікованих фахівців для повоєнної відбудови та євроінтеграції України, впровадження інноваційних технологій та цифровізація освітнього процесу. Надалі важливо сконцентруватися на

подоланні наслідків руйнувань, формуванні нового бачення розвитку освіти, створенні сприятливих умов для трансформації освітньої мережі, підвищенні якості освітніх послуг та підтримці інноваційного середовища. Це дозволить забезпечити сталий розвиток освітньої системи

та підготувати молодь до успішної реалізації у повоєнній Україні.

Перспективами подальших наукових розвідок є дослідження засобів дистанційного навчання у професійній підготовці викладачів гуманітарних дисциплін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с.
2. Вища освіта в Україні під час воєнного стану. URL: <https://it-kharkiv.com/vyshha-osvita-vukrayini-pid-chas-voynenogo-stanu/>. (дата звернення 15.08.2024).
3. Крамаренко І., Корнішева Т., Сілютін І. Адаптація дистанційного навчання у вищій школі до умов воєнного стану. Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка. Психологія. Медицина». 2022. Вип. 4(9). С. 192–205.
4. Лопушинський І., Дурман О., Чушак А. Особливості функціонування системи вищої освіти України в умовах воєнного стану. Вісник Херсонського національного технічного університету. Серія «Публічне управління та адміністрування». 2022. № 3(82). С. 141–152.
5. Москалюк М., Москалюк Н. Підвищення мотивації студентів в умовах дистанційного навчання під час військових дій. Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. 2022. Вип. 60. С. 118–127.
6. Непорада І. Адаптація студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану. Імідж сучасного педагога. 2023. Вип. 1(208). С. 39–44.
7. Освіта України в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. 2022. 358 с.
8. Прибилова В. Проблеми та переваги дистанційного навчання у вищих навчальних закладах України. Проблеми сучасної освіти. 2017. Вип. 4. С. 27–36.
9. Родінова Н., Червоній М., Діордіца І. Особливості дистанційного навчання студентів в умовах воєнного стану. Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка. Психологія. Медицина». 2022. Вип. 4(9). С. 285–296.
10. Савицький М.В. Вища освіта в умовах війни: напрацьовуємо спільні рішення. Освіта в умовах війни: реалії, виклики та шляхи подолання: матеріали II Форуму академічної спільноти (20–24 червня 2022 року, м. Дніпро; Державний вищий навчальний заклад «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури») / Упоряд. М.В. Савицький, І.П. Мамчич. Дніпро: ДВНЗ «ПДАБА», 2022. 152 с.
11. Тимофєєва Л.Ю. Особливості освітнього процесу та наукової діяльності в умовах воєнного стану. Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 3 травня – 13 червня 2022 р. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 435–440.
12. Українська освіта в умовах війни : монографія / за наук. ред. С.О. Терепишого. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. 234 с.
13. Шевчук І.Б., Шевчук А.В. Освітня аналітика крізь призму війни: виклики та можливості для вищої школи України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. 12–22.

REFERENCES

1. Vyshcha osvita v Ukraini: zminy cherez viynu: analitychnyi zvit [Higher education in Ukraine: changes due to the war: analytical report] (2023). Kyiv : Kyivskyy universytet imeni Borysa Hrinchenka, 2023. 94 p.
2. Vyshcha osvita v Ukrayini pid chas voyennoho stanu [Higher education in Ukraine during martial law]. Retrieved from <https://it-kharkiv.com/vyshha-osvita-vukrayini-pid-chas-voynenogo-stanu/> (date of access 15.08.2024).
3. Kramarenko, I., Kornisheva, T., & Silyutin, I. (2022). Adaptatsiya dystantsiynoho navchannya u vyshchiiy shkoli do umov voyennoho stanu [Adaptation of distance learning in higher education to the conditions of martial law]. *Perspektyvy ta innovatsiyi nauky. Seriya «Pedagogika. Psykholohiya. Medytsyna»*, 4(9), 192–205.
4. Lopushynskyy, I., Durman, O., & Chushak, A. (2022). Osoblyvosti funktsionuvannya systemy vyshchoyi osvity Ukrayiny v umovakh voyennoho stanu [Features of the functioning of the higher education system of Ukraine under martial law]. *Visnyk Khersonskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Seriya «Publichne upravlinnya ta administruvannya»*, 3(82), 141–152.
5. Moskalyuk, M., & Moskalyuk, N. (2022). Pidvyshchennya motyvatsiyi studentiv v umovakh dystantsiynoho navchannya pid chas viyskovykh diy [Increasing students' motivation in the conditions of distance learning during military operations.]. *Naukovyy visnyk Izmayilskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu*, 60, 118–127.
6. Neporada, I. (2023). Adaptatsiya studentiv-pershokursnykiv do dystantsiynoho navchannya v umovakh voyennoho stanu [Adaptation of first-year students to distance learning under martial law]. *Imidzh suchasnoho pedahoha*, 1(208), 39–44.

7. Osvita Ukrainy v umovakh voyennoho stanu [Education of Ukraine under martial law. Information and analytical collection] (2022). Informatsiyno-analitychnyy zbirnyk. 358 p.

8. Prybylova, V. (2017). Problemy ta perevahy dystantsiynoho navchannya u vyshchyykh navchalnykh zakladakh Ukrainy [Problems and advantages of distance learning in higher education institutions of Ukraine]. Problemy suchasnoyi osvity, 4, 27–36.

9. Rodinova, N., Chervoniy, M., & Diorditsa, I. (2022). Osoblyvosti dystantsiynoho navchannya studentiv v umovakh voyennoho stanu [Features of distance learning for students under martial law]. Perspektyvy ta innovatsiyi nauky. Seriya «Pedagogika. Psykholohiya. Medytsyna», 4(9), 285–296.

10. Savytskyy, M. (2022). Vyshcha osvita v umovakh viyny: napratsovuyemo spilni rishennya [Higher education in wartime: developing joint solutions]. Education in the conditions of war: realities, challenges and ways to overcome: materialy II Forumu akademichnoyi spilnoty (20–24 chervnya 2022 roku, m. Dnipro; Derzhavnyy vyshchyy navchalnyy zaklad «Prydniprovskaya derzhavna akademiya budivnytstva ta arkhitektury») / Uporyad. M.V. Savytskyy, I.P. Mamchych. Dnipro: DVNZ «PDABA». 152 p.

11. Timofeyeva, L. (2022). Osoblyvosti osvitnoho protsesu ta naukovoï diyalnosti v umovakh voyennoho stanu [Features of the educational process and scientific activity under martial law]. Osvitniy protses v umovakh voyennoho stanu v Ukraini : materialy vseukrayinskoho naukovo-pedahohichnoho pidvyshchennya kvalifikatsiyi, 3 travnia – 13 chervnia 2022 r. Odesa: Vydavnychy dim «Helvetyka». Pp. 435–440.

12. Terepyshchyyi, S. (ed.) (2020). Ukrayinska osvita v umovakh viyny [Ukrainian education in wartime]. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 234 p.

13. Shevchuk, I., & Shevchuk, A. (2022). Osvitnya analityka kriz pryzmu viyny: vyklyky ta mozhlyvosti dlya vyshchoyi shkoly Ukrainy [Educational analytics through the prism of war: challenges and opportunities for higher education in Ukraine]. Ekonomika ta suspilstvo, 39, 12–22.